

Öldürme Hakkı ve Egemenlik

Sinan Özbek^(*)

Hatırlanacağı üzere ölüm cezası, çok tartışmalı bir sürecin sonucunda kaldırıldı. Türkiye ölüm cezasını uygulayan çok sınırlı "demokratik yönetime" sahip ülkeden biriydi. Ölüm cezasının yasal bir düzenlemeyle belirlenmesi, bu cezayı yasaları uygulama yetkisine sahip kurumun tekeline vermek anlamına gelir. Bu durumda devletin dışında bir gücün ölüm cezası uygulayamayacağı da dikte edilmiş olur. Tarihsel olarak bakıldığında öldürme hakkının devletin elinde toplanması son derece önemli bir aşamadır ve kapitalist toplumlara özgüdür. Şimdilerde ise uygar dünyada yasaları arasında ölüm cezası bulunmamak, bir ülkenin nedenli demokratik bir yönetime sahip olduğunun göstergelerinden biri olarak görülüyor.

Öldürme hakkı üzerine düşünmeye başladığımızda, felsefenin tarihinde sorunun bir kenara bırakılmadığını görüyoruz. Ölüme gönderme yetkisi üzerine düşünme çabaları epeyi eski tarihlere gidiyor. Ölüme gönderme konusunda çetrefil bir durumun varlığı insanın ilk ciddi düşünme çabalarından biri sayılabilecek Tevrat'ta da dile getiriliyor. Tevrat tam da olması gereken bağlantıyı görerek sorunu tartışıyor. Ölüme göndermeyi bir egemenlik ilişkisiyle ele alıyor. Davut'un Günahı anlatısında hükümdarın öldürme hakkını nedenli

pervasız ve ahlaksızca kullanabileceğini öykülüyor. Davut kendi nefesine hakim olamadığı için çok değerli bir kumandanı hain bir planla ölüme gönderiyor ve ölü kumandanın dul eşini kendi kadını yapıyor. Tevrat sorunu ortaya koyuyor ama cevap üretmiyor. Sorunu bir hukuk sorunu da olmaktan çıkıp salt bir etik soruna dönüştürüyor. Sorunun etik bir soruya dönüştürmek de cevabın üretbilmesini sağlıyor. Tevrat bu çözümsüzlük durumundan sorunu bir başka yetkenin, Tanrının karar alanına atarak sıyrılıyor. Kuşkusuz bu öteleme felsefe açısından sorunun çözümü karşısında bir tıkanmanın itirafı olarak değerlendirilmek zorunda⁽¹⁾. Şimdi soruyu tekrardan sormak gerekiyor:

Bir ölüme gönderme ve yaşamda tutma hakkından söz edilebilir mi?

Çok basit gibi görülen bu sorunun üzerine düşünülürken birçok oyluma sahip olduğu hemen ortaya çıkıyor. İlk hamlede ölüme gönderme ya da hayatta tutma hakkını tartışabileceğimiz altı başlık düşünebiliyorum. Sorunu; nefsi müdafaa, savaş durumu, kanunların ölümle cezalandırdığı bir suçu işleme, kendi hayatına son verme, ötenazi ve de ölüme yardım (sterbehilfe) başlıklarıyla tartışabiliriz. İntihar ve ölüme yardımını olumlayarak sonra değinmek ko-

şuluyla bir kenara alıyorum. Ötenazinin de belirli koşullarda savunabileceğini düşünüyorum ve bunu da kayıt ediyorum. Yine nefsi müdafaa durumunda ya da bir başkasının yaşamını koruma durumunda öldürebileceğini olumluyorum. Bu daha çok hukuk tartışması olan başlığı, tartışmanın dışına alıyorum. Ölüm cezası ve savaş durumunda öldürme başlıkları üzerinde biraz durulum.

Ölüm cezası kuşkusuz oldukça eski tarihlere dayanan bir uygulamadır. Köleci toplumlarda yoğun olmakla birlikte feodal toplumsal yapılarda da ölüm cezasının sıklıkla uygulandığını biliyoruz. Kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla öldürme hakkı üzerinde yoğunlaşan tartışma aslında ölüm cezasının ortadan kaldırılmasına yönelik bir tartışma değildir. Ölüm cezasının kaldırılması günümüze ait bir düşüncedir ve kapitalist toplumsal yapının ilk taleplerinden biri asla değildir. Kendini yeni bir toplumsal yapı olarak dayatan kapitalizmin, bu konudaki talebi, cezanın nasıl verileceğini düzenlemek isteği olmuştur. İktidar adayı olan her toplumsal sınıfın hukuk kurallarını yeniden düzenlemek istemesi ve iktidara geldiğinde bunu yapması olağandır ve tarihsel gerçekliktir. Kapitalist toplum yerleşirken tartışılan konu, ölüm cezasının hangi suçlara verileceği ve bu cezayı verme kararının kimde olacağıdır. Ölüm cezası verebilme yetkisine sahip bir gücün bunu uygulaması, öldürme eyleminin meşru (yasal) olmasının ölçüsüdür. Kuşkusuz köle sahibi kölesinin ölüme gönderilmesi ve yaşamda tutulması hakkına sahipti. Köle sahibinin dışında bir gücün bu cezalandırmayı yapmasının kendisi bir suçtu. Feodal toplumsal yapılarda da ölüm cezasının

beyler tarafından verilebildiğini biliyoruz. Sadece bu iki toplumsal formasyona bakarak dahi ölüm cezasını egemen olanın verdiğini söylemek mümkündür. Yeni toplumsal yapıda ise ölüm cezası verme yetkisi bireylerin elinden alınıp devlete devredilmiştir. Daha 1762'de Rousseau devlet kavramı yerine "egemen varlık" tanımını kullanarak sorunu tartışıyor. Rousseau ölüm cezasının savunurken ilginç ama kendi içinde tutarlı bir mantık yürütür. Ona göre her insan kendi hayatını korurken yine kendi hayatını tehlikeye atabilir. Örneğin yangından kurtulmaya çalışan birinin kendini pencereden atarak ölmesi hiç de suçlanacak bir durum çıkarmaz ortaya. Toplum sözleşmesinin amacı bu sözleşmeyi yapanların hayatının korunmasıdır. Başkalarının zararın olabilecek bir şekilde de olsa kendi hayatını korumak isteyen gerektiğinde yaşamını onlar için feda edebilmeidir. Aynı düşünceyle idam cezasını da ele almak mümkündür Rousseau'ya göre. "Adam öldürünce ölmeye katlanmamız, bir katilin kurbanı olmamak içindir." (J.J. Rousseau. Toplum Sözleşmesi. 1984, 45.) Çünkü bir sözleşme yapmak hayatı dediği gibi kullanmaktan çok, onu güvence altına alma düşüncesine dayanır. Rousseau'nun "sözleşme" (yapmış olmak) kavramını, bir devletin vatandaşlık haklarına sahip bir birey olmak, şeklinde okursak ifade çok daha netleşecektir. Şimdi Rousseau'ya göre zaten kötülük yapan insan, toplumun haklarını çiğnemekle, işlediği ağır suçlarla yurduna başkaldırmış ve hainlik etmiştir. Yasaları çiğnemek vatanın bir üyesi olmaktan çıkıp, yurda karşı savaş ilan etmiş olmak anlamına gelir. Bu durumda devletin korunmasıyla suç işleyen bireyin korunması bağdaşmaz haldedir.

(*) Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Felsefe Bölümü

(1) Bu konuda felsefologos'un 24. sayısında yayımlanan Devlet Adamının Sorumluluğu başlıklı makaleme bakılabilir.

İkisinden birinin yok olması gerekir ve bu durumda suçlu öldürülürse bir düşman olarak öldürülmüş olur. Dikkat edilirse Rousseau son derece kıvrak bir manevrayla düşmanla suçluyu aynı yere yerleştirdi. Olguyu bu doğrultuda tartışabilecek bir noktaya getirmek, savaş koşullarında düşmanın öldürülebilmesinin yasallığıyla, suçlunun öldürülebilmesinin meşrulaştırması sonucunu getirir. Bu, bir başka ölüme gönderme pratiğini de tartışabileceğimiz argümanı devşirebileceğimiz bir noktadır. Devletin güvencesi altında yaşayan birey, devlet “geleceğimiz için ölmen gerekiyor” dediğinde ölüme gitmek zorunda kalır. Çünkü o bireyin hayatı artık doğanın bir nimeti değil, devletin koşullu bir armağanıdır. Bunun yanı sıra savaşta düşmanın öldürülmesinin meşruluğunun da altı çizilmiş olur.

Bu noktada Rousseau'nun düşüncesinde sıkıntılı bir durumla karşılaşıyoruz: Rousseau savaşın insanlar arası bir iş olmayıp devletler arasında olageldiğini söylüyor. Savaşta insanlar birbirine rasgele düşmandırlar, insan ve yurtaş olarak değil asker olarak düşmandırlar. Yani devletin düşmanı insanlar değil başka devletlerdir. Bu düşüncelerini takip ettiğimiz Rousseau, “Düşmanı öldürme hakkı tutsak edilmediği zaman vardır ancak” (age. 22) diyor. Şimdi yukarıdaki suçlunun öldürülmesini, düşmanın öldürülmesiyle benzeştirerek meşrulaştırılan tutuma dönersek yeni bir soru kendini dayatıyor. Esir olmuş düşman öldürülüyorsa tutuklanmış suçlu neden öldürülsün? Tutuklanmış suçlunun toplumdan izole edilerek, topluma bir daha zarar vermesinin engellenmiş olacağı açıktır. Bu soruya tutarlı kalarak cevap üretmek pek kolay görünmüyor. Belki de bu ve örneklerini arttır-

bileceğimiz tutarsızlıklar kapitalist toplumda ölüm cezasını uygulamanın mantıksal olarak temellendirilmesinin zorluklarına işaret ediyor. Topluma zarar verenlerin, toplumun dışına alınması, sorunu çözdüğünden ölüm cezasının bir anlamı kalmıyor. Daha 1700'lü yıllarda Rousseau bile ibret olsun gerekçesiyle ölüm cezası verilemeyeceğini söylüyor. Günümüzde “ibret olsun” anlayışını savunmak en nazik ifadeyle ilkel bir anlayışın yansıması olarak karşımıza çıkıyor.

Yukarıda ölüm cezasının kapitalist toplumla birlikte kaldırıldığının altını defalarca çizdim. Foucault bu noktadan hareketle son derece verimli düşünceler geliştirir. Foucault, ölüme gönderme ve hayata tutma hakkını klasik hükümler ilişkisinin önemli niteliği olarak görür. Yine ona göre bu haktan vazgeçme 19. Yüzyılın siyasal hukukundaki en önemli değişimdir. Ancak bu hakkı bir kenara koyan kapitalist toplumsal formasyon, iktidarın ortaya konmasındaki boşluğu dolduracak bir çözüm bulmak zorundadır. Çünkü öldürme ve yaşatma hakkını elinde bulundurmayan iktidar, bir anlamda zaafı iktidardır. Foucault'un bu boşluğun devlet ırkçılığıyla doldurulduğunu söylüyor. Yani Foucault'a göre devlet ırkçılık dolayısıyla hayatta tutma ve ölüme gönderme hakkını tekrar kullanabilir bir hale gelmiş ve böylece yasalardan çıkarılan ölüme gönderme hakkı geri alınmıştır. Foucault'un “devlet ırkçılığı” anlayışı verimli düşüncelerin derlenebileceği bir anlayıştır. Ama ben “devlet ırkçılığı” kavramlaştırmasını verimli bulmakla birlikte, devletin öldürme hakkını elde etmek için baş vurduğu bir yol olarak görmüyorum. Bununla birlikte Foucault'da ilginç olan, iktidar ve ölüme gön-

dermeyi net bir şekilde ilişkili olarak ele almasıdır.

Foucault'un “devlet ırkçılığı” dolayısıyla, klasik hükümlerdeki gibi, tekrar uygulama alanı bulan öldürme hakkı anlayışı da bir kenara bırakıldı. Bu durumda ölüm, bir sürecin sonunda ortaya çıkan doğal bir olgu olarak mı ele alınacak? Tabii ki hayır. Yukarıda hangi koşullarda ölüme gönderme eyleminin savunulabileceğine değinildi. Dikkat edilirse söz konusu her koşulda eylem bir bireyin işi olarak karşımıza çıkıyor ama bir kurumun kararı olarak ele alınmıyor. Nefsi müdafaada, kendi hayatına son vermede ve ölüme yardım

pratiğinde, uygulayıcı kararı veren bireyin kendi oluyor. Bu üç başlıkta da bireyin dışında hiçbir kurumun ya da gücün, karar veren ve uygulayan olması söz konusu edilmiyor. Ama yürürlükteki yasalar hâlâ iktidarın klasik biçimi varmış gibi düzenlenmiştir. Şimdi yapılması gereken yeni bir hukuk düzenlemesidir. Zaten kimi Batılı ülkelerde ölüme yardımın suç olmaktan çıkartılması bu süreci başlatmıştır. Giderek ölüme gönderme ve hayatta tutma hakkının yeni bir hukuksal düzenlemesi çağdaş dünyaya yerleşecektir ve kuşkusuz Türkiye de bu düzenlemeyi er veya geç yapacaktır.